

forskningsredovisning med arkivpresentation av nära nog didaktiskt slag. Musikvetaren Ann-Marie Nilsson skriver om brunnsmusik i Söderköping och Ronneby under 1800-talets andra hälft och följande sekels första decennier. Läsaren besöker omväxlande blomstrande kurorter och de arkiv som kan berätta om musiklivet på dessa platser. Nilsson visar framför allt att brunnsmusiken bara kan skildras genom en kombination av källmaterial ur flera slags arkiv. Samma konstaterande borde egentligen gälla alla ämnen som behandlas i årsboken.

Det är förstas omöjligt att här behandla alla artiklar. Utöver de redan nämnda stannar jag till vid två riktigt läsvärda bidrag. Båda behandlar ämnen vid sidan av musikhistoriens allfarvägar, men ägnas vitt skilda sociala sammanhang.

Historikern Fabian Persson beskriver slottsbalerna under Oscar I:s, Karl XV:s och Oscar II:s regimer: tillställningar av stora format, viktiga händelser i den övre borgerligheten och möjliga att i detalj rekonstruera i bevarat material. Längre handlade det om Karlsbalerna på Karldagen den 28 januari, av Oscar II flyttade till regentens födelsedag den 21 januari. Platsen var oftast Vita havet, trots att trängseln kunde vara enorm när gästerna uppgick till fler än 2 000. Dansen trädde till valser, fransöiser, polonäser – så småningom också till en nymodighet som bostonvals. Svenska hovet hade ingen Lumbye som danska hovet kunde lita till, heller ingen Strauss. Men musik av båda dessa förekom i Stockholm, vilket visar de stockholmska slottsbalernas förbindelse till europeiskt balmode. Originalkompositioner av Ellen Sandels, Johan Lundström, Carl Fredrik Ringvall och Maria Fredrica von Stedingk förekom dock – både tonsättare och verk är sedan länge i musikhistorieskrivningens skugga.

Björn Ivarsson Lilieblad, också historiker, behandlar varietéer och varietémusik kring sekelskiftet 1900 – och trycker på varieténs samhällskritiska funktion, ibland tydligt uttalad, andra gånger – i bokstavlig mening – anad mellan raderna. Varietéformen lanserades i Sverige på 1870-talet och blev långt ifrån bara en storstadsföreteelse. Den hade sin plats i särskilda varietésalonger med servering och scen. Största stjärnan var Sigge Wulff, men divan Hulda Malmström tillhörde också de stora artistnamnen. Varietésångerna spreds också i tryckta vishäften och skillingtryck, vilket gjorde att de ibland vågade texterna var kända långt utanför varietépublikens krets.

Båda dessa bidrag är bra exempel på hur det rika svenska arkivmaterialet kan användas för att ge nya

infallsvinklar på musikhistorien som vanligtvis beskrivs som tudelad, en högkulturell och en populär del. Men människors umgänge med musik har under åren haft uttryck av många slag. Det förhållandet blir ännu mer uppenbart efter läsning av hela den innehållsrika volymen.

Gunnar Ternhag, Falun

Biografiska betydelser. Norm och erfarenhet i levnadsberättelser. Lena Marander-Eklund & Ann-Catrin Östman (red.). Gidlunds förlag, Hedemora 2011, 250 s. ISBN 978-91-7844-827-2.

Antologin *Biografiska betydelser* är en angelägen skrift då den uppmärksammar ett väletablerat forskningsfält med ambitionen att vidareutveckla forskningen om levnadsberättelser. Redaktörer för boken är folkloristen Lena Marander-Eklund och historikern Ann-Catrin Östman vid Åbo Akademi, som inledningsvis arrangerade seminarier om biografering och så småningom redigerade föreliggande publikation. Förutom att redaktörerna själva har bidragit med var sin fallstudie innehåller antologin ytterligare fem studier av finska och tre av svenska akademiker tillhörande skilda discipliner. Skriften avspeglar därmed ett brett forskningsintresse för levnadsberättelser som återfinns inom etnologi, folkloristik, historia, filosofi, litteraturvetenskap och sociologi, även om de tre förstnämnda ämnena är mer framträdande i denna volym.

Läsaren får via forskarnas problematiseringar och fallstudier inblick i många olikartade levnadsöden och därmed också biograferingens varierande förutsättningar i tid och rum. Här skildras med utgångspunkt från publicerade och otryckta självbiografier exempelvis ryska kvinnors fängelseminnen, en bondsons klassresa och en erkänd författares levnadsbeskrivning. Av levnadsberättelser som insamlats av forskningsinstitut och arkiv uppmärksammas en hemmafrus skildring av vardagslivet och en judisk kvinnas upplevelser under skilda livsfaser i olika länder. Via en brevsamling tecknas en svensk amerikaemigrants livsföring och några mentalpatienters liv biograferas genom studier av efterlämnade brev och sjukhusjournaler. Sammantaget sträcker sig minnena från 1800-talets senare del fram till idag och belyser levnadsvillkor för människor tillhörande olika samhällsskikt, alltifrån de högsta till de lägsta. Därmed ges också möjlighet till att problematisera hur biografering är relaterad till normer och inflytande.

Alla levnadsberättelser återspeglar på ett eller annat vis förväntningar på hur de bör gestaltas, vilket också reflekterar samhällsklimat och klasskontexter. I denna antologi framhålls även maktaspekter kring individens möjlighet att styra över sin egen levnadshistoria. Några av de berättelser som är refererade i boken ger uttryck för skribentens medvetenhet och kontroll över sin självpresentation, medan andra är mer bundna till genrens konventioner och vissa är konstruerade kring fåtaliga fragment av personernas subjektiva uppfattningar.

Gemensamt för antologins forskare är att de diskuterar biografering utifrån berättelser av och om individer. Avsikten är inte att framhålla dem som representativa utan snarare att visa hur större historiska skeenden influerar självbiografernas förståelse av sig själva. Birgitta Svensson framhåller i sin artikel vikten av att bejaka människors önskan att kunna relatera sina egna och andras liv till stora berättelser. När den lilla berättelsen på en bestämd plats får genomslag i den stora historien blir även samhällskontexterna begripliggjorda. Hon vänder sig därmed emot ett postmodernt perspektiv som avfärdar de stora berättelsernas betydelse. Enligt hennes synsätt är de relevanta eftersom de ger människor kollektiva referensramar till vilka de kan relatera och tolka sina liv. Kort sagt, finna mening. Bengt Kristensson Uggla argumenterar mot föreställningen att människan är en berättelse. Han hävdar att en människas liv innefattar så mycket mer än det som kan ingå i hennes berättelser ”på grund av livets narrativa ofullständighet”. Det är inte enbart en fråga om berättelsernas längd och innehåll utan även brist på konventioner eller förmåga att sätta ord på och gestalta det erfarnas komplexitet i narrativ form. I antologins introduktionsartikel framhåller redaktörerna vikten av att anamma nymaterialistiska betraktelsesätt. När erfarenhet beaktas i analysen innebär detta inte en återgång till ett realistiskt synsätt, berättelser tolkas även fortsättningsvis som konstruktioner, men tolkningar av liv begränsas inte till enbart språkliga uttryck.

Antologins artiklar är indelade i tre kapitel. I det första *Identitetsbegär och minnespolitik*, där Svenssons och Ugglas artiklar ingår, återfinns även Marianne Liljeströms respektive Ville Kivimäkis bidrag. Liljeström anlägger genusperspektiv för att studera ryska kvinnors självbiografier i förhållande mellan självpresentationer och samhällsklimatet. Hon jämför både berättelser som var avsedda för publicering med den som enbart skrivits i självterapeutiskt syfte och saknade legitimitet för offentliggörande i sin samtid. Kivimäkis analyserar finska krigsveteraners

minnesberättelser i förhållande till rådande politiska konventioner.

Kapitel två *Form och retoriska medel* inleds av Susanne Nylund Skogs studie av en judisk kvinnas muntliga och skriftliga berättelser. Forskningsintresset rör intertextualitet, hur levnadsberättelser konstrueras i relation till den stora berättelsen om förintelsen, kvinnans egna minnen och hennes ambition att rekonstruera händelser i äldre släktingars liv. Nylund Skog studerar hur berättarens förväntningar på barns och barnbarns tillgång till andra levnadsberättelser också påverkar hur hon gestaltar sina berättelser. Även Lena Marander-Eklund tar fasta på formen i sin närläsning av en kvinnas skildring av sitt liv och äktenskap. Här diskuteras inte enbart hur uppropet om kvinnoliv influerat berättelsens innehåll utan att det var Institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi som var initiativtagare. Hade berättelsen blivit annorlunda om uppmaningen kommit från en annan avsändare? Har skribentens föreställning om institutets medarbetares målsättningar påverkat hennes sätt att uttrycka sig för att bekräfta deras förväntningar om kvinnors utsatthet? Anna Möller-Sibeliuss som analyserat Bertel Gripenbergs memoarer poängterar hur han på ett mycket medvetet och retoriskt skickligt sätt gestaltat sin självpresentation och hur hans självbiografi också avspeglar den fas han befann sig i, då han skrev, relaterat till hans författarskaps dalande popularitet och samtidsandan.

I det tredje kapitlet *Att (re)konstruera en levnad och en levnadsberättelse* visar Peter Olausson hur han går till väga för att samla information om en omtalad amerikana-emigrant. En gravsten i Indiana, USA, och en fragmentarisk samling amerikabrev i Sverige har varit utgångspunkt för hans rekonstruktionsarbete av denne släktings levnad som slutade i mitten av 1900-talet. Ann-Catrin Östmans genusanalys rör en klassresenärs återblickar på sitt liv och hur hans beskrivningar perspektiveras utifrån modernitetens värdegrund. Avståndstagandet från det förindustriella samhällets normer skildras via deskriptioner av kvinnors levnadsvillkor. Genom att uppmärksamma dem når han sin målsättning med att även framställa sig själv som en modern man och make. Jutta Ahlbeck-Rehn har genomskött arkivalier rörande mentalpatienter och utifrån dessa diskuterar hon hur levnadsberättelser kan konstrueras. Materialet innefattar sjukhusjournaler å ena sidan, där personalens tolkningsföreträden genomsyrar vilka frågor som ställts till patienterna och vad som antecknats och å den andra sidan konfiskerade brev som patienterna skrivit.

Ahlbeck-Rehn diskuterar i vilken mån patienterna varit medvetna om att personalen skulle läsa breven och hur detta kan ha påverkat deras brevskrivning.

Inom de discipliner som är representerade i boken finns etablerade forskningstraditioner kring självbiografiskt berättande i olika former och biografier. Antologin må vara en exponent för ett tvärvetenskapligt forskningsfält men gör inte anspråk på att vara tvärvetenskapligt genomförd. Varje forskare tar avstamp vid den forskningsfront som har aktualitet i hans eller hennes ämne, men läsaren introduceras inte i detta. Boken saknar till och med författarpresentationer vilket medför att de läsare som inte sedan tidigare är bekanta med forskarnas akademiska bakgrunder kan ha svårt, åtminstone initialt att förstå frågeställningarnas relevans. Författarna rör sig inom ett mångvetenskapligt snarare än tvärvetenskapligt fält och antologin hade vunnit på om skillnaderna mellan olika medförfattares utgångspunkter hade beaktats. Den läsare som förväntar sig att i väsentlig grad öka sina kunskaper om nymaterialistiska perspektiven blir kanske något besviken. Steget mellan vad som tidigare skrivits inom detta forskningsfält och antologins bidrag är inte så stort. Ändå vill jag rekommendera denna antologi, eftersom den har en uttalad ambition att vidareutveckla fältet och att den utifrån flera exempel betonar vikten av att belysa upplevelsens plats, en materiell scen som är betydelsebärande för biografier. Jag tror mig ana att seminarierna som var incitamentet till denna bok också inneburit en start på en forskningsresa, i likhet med de resor som omskrivs i boken och sker när människor skriver sina självbiografier. Genom skrivandet upptäcker de sig själva, det blir en reflexiv process som leder till ökad medvetenhet. För forskarna har säkerligen det akademiska utbytet inneburit en resa som delvis tagit en ny färdriktning. Denna bok manar därför till efterföljd. Antologins studier kan jämföras med vad Bengt Kristensson Uggle skriver om levnadsberättelser, de avspeglar inte alla upplevelser för livet går vidare. — Och det gör forskningen också.

Kerstin Gunnemark, Göteborg

1800-talets mediesystem. Mediehistoriskt arkiv 16. Jonas Harvard & Patrik Lundell (red.). Kungliga biblioteket, Stockholm 2010. 248 s. ISBN 978-91-88468-22-2.

1800-talet innebar en dramatisk utveckling av nya medier och kommunikationsformer samt en kraftig globa-

lisering. Stora förändringar i historiens förlopp har ofta förknippats med enskilda medier men de har samverkat med varandra. Det finns också en tydlig kontinuitet mellan gamla och nya medier. Bokens redaktörer argumenterar för begreppet mediesystem. Det innebär att betona förhållandet mellan den mediala helheten och dess ingående delar, men också kontinuitet och förändring, rollfördelning och rollförändring. I boken analyserar tio forskare mediesystemet under perioden 1830–1890. Artiklarna bygger på författarnas forskning inom medieområdet. I flera fall på deras avhandlingar.

I vår tid ökar antalet kommersiella medieformer kraftigt och koncentreras till allt färre och större medieföretag. Medieutvecklingen i vår egen tid och nätverksamhällets utveckling har lett till ett forskningsintresse för äldre och bortglömda medier. De äldre medierna betraktades i forskningen som avhängiga av samhällsförändringen. Boken vill visa på att medieutvecklingen också kan förklara samhällsutvecklingen, t.ex. kan politiken vara ett uttryck för det rådande mediesystemet.

Telegrafen infördes i mitten på 1800-talet, men överföring av meddelanden var inget nytt, skriver Jonas Harvard. Det nya var snabbheten. De höga kostnaderna för telegram ledde till ett ekonomiskt ordbruk och en särpräglad och kortfattad kommunikation som påminner om nutidens SMS-meddelanden. Telegrafnäten byggdes upp av statliga myndigheter, men i vissa länder fanns det farhågor för statsfientlig användning. Telegrafen är ett bra exempel på att gamla och nya medier samverkade för att åstadkomma den snabba kommunikationen. Telegrammen sändes med brevbärare, tåg och fartyg när så krävdes. Ursprunget till det som senare blev Reuters nyhetsbyrå bestod i att med hjälp av brevduvor överbrygga ett gap i telegrafledningen mellan Bryssel och Aachen. För att spara citerade tidningarna varandras telegram. Snabbheten berodde inte på telegrafteknikens teoretiska kapacitet utan den användes som argument och symbol för 1800-talets medieutveckling.

Johan Jarlbrink jämför läsvanorna på Blanchés Café och Äspö sockenbibliotek. Under 1800-talet bodde folk trångt, men det fanns även många ensamstående och inneboende. Kafélivet blev en fristad för männen där de intog sina måltider och läste tidningar. Den borgerliga kvinnan läste hemma. Under samma tid etablerades sockenbiblioteken. Till skillnad från kaféet lånades böckerna ut och man läste hemma. Läsning diskuterades i mitten på 1800-talet ofta som ett problem. Folk ansågs läsa för lite eller för mycket eller fel texter. Kaféernas läsare valde inte litteratur enligt det samtida bildningsi-